

КАРАЗИН Василь Назарович (10.02(30.01).1773—16(04).11.1842) — учений, винахідник, просвітник і громад. діяч. Н. в с. Кручик (нині село Богодухівського р-ну Харків. обл.) в дворянській родині; батько — Назар Олександрович — грек за походженням (з роду Караджі), мати — з козац. роду Ковалевських. Освіту здобув у Харків. приватному пансіоні та Гірничому корпусі в *Санкт-Петербурзі*, перебуваючи вже на військ. службі. 1798 намагався таємно перебратися за кордон з метою вдосконалення своїх наук. знань та уникнення суворого режиму часів імп. *Павла I*. Однак був схоплений при переправі через р. Німан. Відправив імп. Павлу I листа, який мав прийти раніше офіц. донесення місц. властей. У листі К. пояснював свій вчинок бажанням здобути европ. освіту. Павло I простив цього, як його називали друзі, екзальтованого «українського Ломоносова» і призначив його до канцелярії держ. казначейства й до гол. мед. колегії колезьким перекладачем, а вже 1801 він отримав чин колезького асесора. З початком царювання *Олександра I* К. здобув підтримку нового імператора.

К. належав до ліберального крила укр. *поміщиків*, які усвідомлювали необхідність розв'язання сел. питання. Автор низки записок, в яких виступав за обмеження *кріпацтва*, перебудову держ. управління та госп-ва в *Російській імперії*. Свої проекти намагався реалізувати в родовому маєткові, здійснивши на рубежі 18 і 19 ст. цілу низку заходів: сел. повинності узгодив з величиною наділу, перевівши їх у грошовий еквівалент, створив громад. касу допомоги, запровадив сільс. самоврядування, організував школу, для проведення с.-г. експериментів виділив дослідне поле, заснував хім. лабораторію і метеостанцію. У своєму маєткові у *Краснокутську* заклав дендропарк з унікальними рослинами (Каразінський дендропарк). Однак нововведення К. в умовах кріпосництва не дали бажаних наслідків.

К. належить ідея створення в Росії мін-ва нар. освіти. З його ініціативи і при матеріальній підтримці місц. *дворянства та купецтва* було засновано *Харківський університет* (1805), що згодом став осередком культ. відродження України. З метою пропаганди і впровадження вдосконалень у с. госп-во К. заснував 1811 *Філотехнічне наукове товариство*.

1816 К. протестував проти безземельного звільнення селян в Естляндії (істор. назва пн. частини Естонії). За ліберальні погляди зазнав репресій. 1820 на півроку ув'язнений у *Шліссельбурзькій фортеці* і після цього перебував під наглядом поліції в с. Кручик.

Йому належить першість у здійсненні винаходів та відкриттів у галузі селітроваріння, винокуріння, накопичення електроенергії у верхніх шарах атмосфери, використання азоту з атмосфери тощо. Зокрема, він синтезував перший штучний алмаз за шість років до того, як це було зроблено у Франції.

П. у м. *Миколаїв*, де й похований.

Праці К. 1910 видав Харків. ун-т за ред. *Д.Багалія*.

У жовт. 1999 указом Президента України його ім'я присвоєно Харків. ун-ту (див. *Харківський національний університет*).

Т.І. Лазанська.

Літ.: *Данилевский Г.П.* Украинская старина. Материалы для истории украинской литературы и народного образования. Х., 1866; *Слюсарский А.Г.* В.Н. Каразин. Его научная и общественная деятельность. Х., 1955; *Лаврінченко Ю.А.* Василь Каразин — архітектор відродження. Мюнхен, 1975; Харьковский государственный университет. 1805—1980. Исторический очерк. Х., 1980.

В.Н. Каразин.

Аркуш з ювілейного альбому, присвяченого відкриттю Харківського університету. Три портрети засновника університету В. Каразіна, вид його маєтку, фотографія надгробного пам'ятника в Миколаєві та проект пам'ятника у Харкові. 1906.